

FRIEDRICH NIETZSCHE

Viimeinen hulluuskirje¹

Torinossa 6/i/1889²

Rakas herra professori,³

minä olisin loppujen lopuksi ollut paljon mieluummin Baselin professori kuin Jumala, mutta en rohkennut harjoittaa yksityis-egoismiani niin valtoimena, että olisin hänen tähtensä laistanut maailman luomisesta. Ymmärrättehän, täytyy tehdä uhrauksia, miten ja missä elääkin. – Olen sentään varannut itselleni pienen tutkijanhuoneen vastapäätä Palazzo Carignanoa (jossa synnyin Vittorio Emanuelena): kirjoituspöydän ääressä kuulee alapuoletani Galleria Subalpinasta loistokasta musiikkia⁴. Maksan 25 fr palveluineen päivineen, huolehdin itse omat teeni ja kaikki ostokseni, kärsin repaleisista saappaista ja kiitän taivasta joka hetki *muinaisesta* maailmasta, jota varten ihmiset eivät olleet kyllin yksinkertaisia ja tyyniä⁵. – Koska minut on tuomittu viihdyttämään seuraavaa ikuisuutta huonoilla vitseillä, minulla on täällä kirjoittelemista, joka ei jätä mitään toivomisen varaa, varsin somaa eikä ollenkaan rasittavaa. Postiin on viiden askeleen matka, sinne tuikkaan itse kirjeet toimiakseni *grand monden* suurena sarjakirjoittajana⁶. Itse olen luonnollisesti läheisissä suhteissa *Figaroon*, ja jotta saisitte käsityksen siitä, kuinka harmiton voinkaan olla, kuulkaa kaksi ensimmäistä huonoa vitsiäni:⁷

Älkää ottako Pradon tapausta turhan vakavasti. Minä olen Prado, minä olen myös Pradon isä, rohkenen sanoa olevani myös Lesseps... Minä tahtoisin antaa pariisilaisilleni, joita rakastan, uuden käsitteen – kunniallisen rikollisen käsitteen. Minä olen myös Chambige – myös kunniallinen rikollinen.⁸

Toinen vitsi. Tervehdin kuolemattomia[...] Herra Daudet kuuluu *quaranteen*⁹.

Astu.¹⁰

Epämukavaa ja vaatimattomuuttani hiertävää on se, että minä olen perimmältään jokainen historian nimi. Maailmaan laittamistani lapsistakin puntaroin koko lailla epäröiden, josko kaikki ”Jumalan valtakuntaan” tulevat myös tulevat Jumalasta¹¹. Tänä syksynä menin mahdollisimman vähissä vaatteissa kahdesti omiin hautajaisiini, ensin kreivi Robilantina (ei – hän on poikani, siinä missä minä olen luontoni pohjalta Carlo Alberto), mutta minä itse olin Antonelli¹². Rakas herra professori, teidän pitäisi nähdä tämä rakennelma¹³. Koska olen täysin kokematon seikoissa, jotka luon, teille kuulukoon kaikki kritiikki, olen kiitollinen voimatta luvata hyötyväni. Me artistit olemme opettamattomissa. – Tänä katselin – henkevämaurilaista – operettiani, tyydytyksekseni totesin tässäkin tilaisuudessa, että nyt ovat Moskova yhtä hyvin kuin Roomakin grandiooseja asioita¹⁴. Ymmärrättehän, maisemaakaan varten ei minulta puutu lahjakkuutta.

– Puntaroikaahan, me pääsemme kauniinkauuniille jutussille, Torino ei ole kaukana, käsillä ei ole järin vakavia ammattivelvoitteita, hankittaisiin lasillinen veltlineriä. Puvun *negligé* kunniavelvollisuus.¹⁵

Sydämellisen rakkaasti,

teidän Nietzsche

Huomenna saapuu poikani Umberto armaan Margheritan kanssa, mutta heidätkin otan vain täällä vastaan paitasillani¹⁶. *Loppu* rouva Cosimaa varten... Ariadne...¹⁷ Aika ajoin taitoiaan...

Kuljen ympäriinsä tutkijantakissani, läimäytän tuolla täällä jotakuta olalle ja sanon: *siamo contenti? son dio, ho fatto questa caricatura...*¹⁸

Olen laitattanut Kaifaksen ketjuihin: viime vuonna saksalaiset lääkärit ristiinnaulitsivat minutkin hyvin pitkävetteisellä tavalla¹⁹. Wilhelm Bismarck ja kaikki anti-semiitit pois päiviltä²⁰. Te voitte panna tämän kirjeen mihin hyvänsä käyttöön, joka ei alenna minua baselilaisten kunnioituksessa.

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

(alun perin: *Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel*. [=KGB] Toim. Mazzino Montinari & Giorgio Colli. de Gruyter, Berlin 1967–. Osa III/5, 1984, 579.)

Suomentajan huomautukset

- 1 Filosofi Friedrich Nietzsche (1844–1900) kirjoitti joulukuun 1888 lopussa ja tammikuun 1889 alussa joukon kirjeitä ja muistiinpanoja, jotka on tunnettu yli sata vuotta saksan sanalla *Wahnsinnszettel* eli ”harhamielilappuset”. Kriittisen teoslaitoksen toimittaja, italialaisfilosofi Giorgio Colli (1917–1979), huomautti, että ”todella patologisia tekstejä” syntyi vähän: ”*Läbes* samaan aikaan kun Nietzsche menetti järkensä, hän myös lakkasi olemasta litteraatti.” Siirtymät murentumisesta (*Zerrüttung*) luhistumiseen (*Zusammenbruch*) ja sammuuttamiseen (*Umnachtung*) olivat lyhyitä. Colli, Nachwort. Teoksessa *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe* (1980). [=KSA] Toim. Mazzino Montinari & Giorgio Colli. Osa 13: *Nachgelassene Fragmente 1887–1889*. 2., tark. p. DTV & de Gruyter, München & Berlin 1988, 651–668; 668.
- 2 Liikkuvaa elämää 1870-luvun puolivälistä alkaen viettänyt Nietzsche oli saapunut Torinon syyskuussa 1888 vietettyään siellä jo pari kuukautta samana keväänä. Hän pysyi kaupungissa aina tammikuuhun 1889 saakka. Läheisin ystävä, Baselin yliopistossa uustestamentillisen eksegetiikan ja varhaisen kirkkohistorian professorina 1870–1997 toiminut Franz Overbeck (1837–1905) saapui Torinon 7. päivänä ja saattoi Nietzschen 9.:nä baselilaiselle klinikalle. Potilas siirrettiin Jenan yliopistosairalaan 17. tammikuuta ja edelleen kotihoitoon Naumburgiin äitinsä Franziskan (1826–1897)

- luo maaliskuussa 1889. Saman vuoden joulukuussa hoitovastuun otti hänen siskonsa Elisabeth Förster-Nietzsche (1846–1935), joka siirsi potilaan kesällä 1897 Weimariin. Nietzschen äärimmäinen työrupeama – vuoden 1888 aikana laaditut kuusi teosta, kasa kirjeitä ja valtavasti muistinpajoja – vaikutti mitä ilmeisimmin terveyden romahtamiseen uutenavuotena. Hulluksi tulemisen tavoista ja ajoituksista riittää teorioita, ja sen lääketieteellisistä syistä kiistellään (tavallisimmin neurosyfilis-äivokasvain-akselilla), mutta joka tapauksessa nopeasti dementoitunut Nietzsche ei enää toipunut viestimiskykyiseksi tammikuun alun 1889 jälkeen. Tässä käännetty kirje, viimeinen hulluusviesti, lähetettiin 5. tammikuuta; päiväysmerkintä heittää. Vrt. selityksistä KGB III/7, 3, 1. Toim. Norbert Miller & Annemarie Pieper. 2004, 570–572.
- 3 Kirje on osoitettu kotikaupunkinsa Baselni yliopistossa historian ja taidehistorian professorina 1858–1893 vaikuttaneelle Jacob Burckhardtille (1818–1897), johon Nietzsche oli tutustunut toimittuaan Baselissa klassisen filologian professorina 1869–1879. Burckhardt antoi kirjeen Overbeckille, joka tajusi heti asioiden olevan huonosti.
- 4 Parlamenttitalonakin palvelut, Nietzschen visiitin ajoista lähtien museona toiminut monumentaalinen barokkirakennus Palazzo Carignano (1685) seisoo nimikkopiazzaansa laidalla Torinon vanhassa keskustassa. Nimi juontuu Carignanin ruhtinassuvusta. Nietzsche asui via Carlo Alberto 5:ssä palatsia vastapäätä. Pariisilaisten pasasien malliin rakennettu Galleria Subalpina (1874) on loisteliaa kujien ja patioiden leimaama ostospalatsi Torinon historiallisessa ytimessä Piazza Castellolla, kahden korttelin päässä Carignanin aukiolta. Torinolaissyntyisestä Vittorio di Savoiaista (1820–1878), Carignanin seitsemänneistä ruhtinaasta, tuli Sardinia-(Piemonte)n kuningas Vittorio Emanuele II (1849–1861), kunnes hän julistautui yhdistyneen Italian ensimmäiseksi kuninkaaksi (1861–1878).
- 5 Nietzsche ilmoittanee tässä vuokransa Sveitsin frangeija; Sveitsi, Italia, Ranska ja Belgia olivat 1866 alkaen kulta- ja hopeapohjaisessa valuuttaunionissa, joka teki liirasta ja eri frangeista samanarvoisia. ”Vanha maailma” (*alte Welt*) ei viittaa hänellä löytöretkiä edeltävään afroaasiatalaiseen kulttuuripiiriin vaan, kuten tyypillisestikin oppineitten saksassa, useimmiten antiikkiin (*Alterthum*) (ks. *Menschliches, Allzumenschliches* II/1 (1879), § 187. KSA 2, 462; *Morgenröthe* (1881), § 130; KSA 3, 121; *Götzen-Dämmerung* (1889), WidAv § 1; KSA 6, 154), mutta myös (yleismodernisti) esivallankumoukselliseen entiseen regiimiin (ks. *Der Fall Wagner* (1888). § 4. KSA 6, 19–20).
- 6 Ransk. *grand monden* eli arvokkaan ”suuren maailman” tyylin *Feuilletonistena* eli lehtimiehenä tai lehtiin jatkokertomusta kirjoittavana kirjailijana.
- 7 *Le Figaro* (1826–) nousi 1800-luvun jälkipuoliskolla Ranskan suurimmaksi sanomalehdeksi. Nietzsche ei avustanut, luki kylläkin.
- 8 Kansainväliseen kuuluisuuteen nousseita rikollisia. Kutsumanimellä tunnettu ”Prado” teloitettiin 5. marraskuuta 1888 Pariisissa murhasta tuomittuna, kirjaileva oikeustieteen opiskelija Henri Chambige taas sai marraskuussa 1888 seitsemän vuoden vankeustuomion Algeriassa tekemästään murhasta. Suezin kanavan 1869 rakennuttanut ranskalaisdiplomaatti Ferdinand de Lesseps (1805–1894) joutui, kuten poikansa Charles (1840–1923), oikeuteen 1882 aloitetun ja surkeasti sujuneen Panaman kanavan urakkansa päätteeksi. Tapauksista raportoivat *Figaron* lisäksi Nietzschen lukemat piemontelaiset lehdet.
- 9 Nietzschen lukema ranskalaiskirjailija Alphonse Daudet (1840–1897) ei kuulunut Ranskan akatemiaan – harvojen valittujen nelikymmenikköön (ransk. *quaranteen*) – vaan päinvastoin hyökkäsi sitä vastaan romaanissaan *L'immortel* (1888).
- 10 Allekirjoituksen paikalla oleva ”Astu.” voi tarkoittaa mitä tahansa tai ei mitään, lähtien italian sanan *astuto* (ovela, viekas) tai Daudet’n romaanin päähenkilön Astier-Rehun nimen lyhennöksestä. Kreikan *ἄστυ* tarkoittaa kaupunkia (esim. Platon, *Valtio*. 327b. Suom. Marja Ikonen-Kaila. *Teokset IV*. Otava, Helsinki 1981) ja siitä johdettu *ἀστεῖος* eli *asteios* tyylittää tahdikasta (esim. Ap. t. 7:20: ”mieleinen” ja Hepr. 11:23: ”kaunis”), mikä sopisi filologin pirtaan ja *grand monden* korostamiseen. Sanskritin (ja mm. zarathustralaisten tekstien persian) *astu* merkitsee ”hyvä niin”, ”näin olkoon” tai ”tapahtukoon”, mikä sopisi Nietzschen zoroastrianismin uskäyttöihin.
- 11 Lause voi viitata lapsettoman Nietzschen kirjoihin tai mihin hyvänsä. ’Jumalan valtakunnan’ käsitettä hän ruotii useissa kirjoituksissaan, tyypillisesti juuri valta- muodostelmana.
- 12 Torinolaissyntyinen Carlo Felice Nicolis (1826–1888) eli kreivi Robilant oli Sardinia-(Piemonte)n kuninkaan Carlo Alberton (1798–1849; vallassa 1831–1849) alaisena työskennellyt diplomaatti. Arkkitehti Alessandro Antonelli (1798–1888) oli kotoisin Torinon seudulta. Nietzsche seurasi Torinossa vaikuttuneena Robilantin ja Antonellin sekä Carignanin prinssin, Carlo Alberton serkun Eugenio di Savoia-Villafrancan (1818–1888) hautajaiskulkueita.
- 13 Antonellin suunnittelema ja Nietzschen ihailema, 1863–1889 synagogaksi rakennettu, nykyään museona toimiva monumentaalirakennus Mole Antonelliana sijaitsee muutaman sadan metrin päässä Carignano-aukiolta.
- 14 Ilmeisesti kastilialaisten Federico Chuecan (1848–1908) ja Joaquín Valverden (1846–1910) säveltämä ja Felipe Pérez y Gonzálezin (1854–1910) libretoima koominen fantasiakappale *La Gran vía* (1886), jonka Nietzsche oli nähnyt joulukuussa kahdesti. Operetilla ei ole yhteyttä Moskovaan tai Roomaan, mutta sen tapa tehdä numero madrildilaisesta kadusta korostaa suurkaupunkiarjen nousua ”suuren maailman” puheena- heeksi.
- 15 Yleensä lasiin sylkenyt Nietzsche mainitsee 1870-luvun kirjissaan juoneensa *grüner Veltliner*-rypäleistä tehtyä viiniä. *Negligé* tarkoittanee tässä epämuodollista asua.
- 16 Vittorio Emanuele II:n pojasta Umberto I (1844–1900) oli tullut Italian kuningas Umberto I (1878–1900). Hän avioitui Savoijin prinsessan Margheritan (1851–1926) kanssa. Yksi Nietzschen hulluuskirjeistä oli osoitettu Umbertolle: sinutteleavassa viestissä pohjustettiin ilmeisesti 8. päiväksi tammikuuta suunniteltua Rooman-tapaamista.
- 17 Cosima Wagner (1837–1930) oli Lombardiassa syntynyt unkarilaisen pianistisäveltäjä Franz Lisztin (1811–1886) tytär, joka erottuaan saksilaisesta kapellimestarista Hans von Bülowista (1830–1894) nai toisen saksilaisen, oopperantekijä Richard Wagnerin (1813–1883). Nietzsche ystäväystyi Wagnereiden kanssa 1869 lähtien Sveitsissä, mutta vält katkesivat 1878. Nietzschen kirjoituksissa Cosimaan usein yhdistyvä Ariadne on kreikkalaisen mytologian labyrinttikertomusten kreetalainen prinsessa. Hän nai lopulta hurmanjumala Dionysoksen, jonka nimellä osa Nietzschen hulluuskirjeistä, mukaan lukien Cosimalle Ariadnena osoitetut, on allekirjoitettu.
- 18 Ital., ”ollaankos tyytyväisiä? olen jumala, olen tehnyt tämän karikatyyrin”. Vrt. Nietzschele tutun venetsialaisen Carlo Goldonin (1707–1793) komedia *La cameriera brillante* (1754) (III/7). *Opere III*. Bettioni, Milano 1831, 238. ”Nietzsche”-signeerauksen jälkeen tulevat lauseet on kirjoitettu kirjeen marginaaleihin.
- 19 Kreikkalaisella nimellä tunnettu Kaifas tai Kaifas oli juutalainen ylipappi, jonka sanottiin vehkeilleen Jeesuksen tuomitsemiseksi jumalanpilkkasta (Matt. 26:3–4). Eräät Nietzschen hulluuskirjeistä on allekirjoitettu nimellä ”Ristiinnaulittu”.
- 20 Wilhelm von Bismarck (1852–1918) oli Otto von Bismarckin (1815–1898), Preussin pääministerin (1862–1870) ja yhdistyneen Saksan valtakunnankanslerin (1871–1890), nuorin poika ja saksalainen lakimies ja poliitikko. Pillun lisäen lauseen alun merkitys muuttuisi muotoon: ”Wilhelm, Bismarck ja”, jossa Bismarck olisi isä-Bismarck ja Wilhelm ilmeisimmin Saksan keisari Vilhelm II (1859–1941; vallassa 1888–1918). Hulluuspaperissa toistuu ajatus Vilhelmien edustaman Hohenzoller-hallitsijasuvun jäsenten ansaitsemasta kuolemasta. Kansleri Bismarckia kuvaillaan Nietzschen teksteissä toisinaan ihailleavan sävyyn, mutta asennoituminen käy vähitellen yhä kielteisemmäksi. Antisemitismi ja antisemitistit ovat Nietzschen 1880-luvun kriittisten kirjoitusten päämaaleja.